

VISIE DUURZAAM DEVENTER

KOERSDOCUMENT VOOR HET NIEUWE
MILIEUBELEIDSPLAN DEVENTER 2009-2014

APRIL 2009

COLOFON

Projectnr: 41194/44510487

Auteurs: Honny de Gucht
Pieter van Bentum

B&A Consulting bv
Leeuwenbrug 115a
verdieping 8
7411 TH Deventer

t 0570 - 750620

f 0570 - 750621

e-mail: info@bagroep.nl

http: www.bagroep.nl

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	4
2	VERBINDENDE PRINCIPES	9
3	TERUGBLIK OP HET MILIEUBELEIDSPLAN 2003 – 2008	12
4	DE NIEUWE KOERS VAN HET MILIEUBELEID	16
4.1	MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN	16
4.2	DE SPEERPUNTEN VAN HET NIEUWE MILIEUBELEID	18
4.2.1	KLIMAAT: DEVENTER KLIMAATNEURAAL IN 2020	18
4.2.2	ECOLOGIE: DE DAS TERUG IN DEVENTER	27
4.2.3	AFVAL: IN DEVENTER HALEN WE DE GRIJZE CONTAINER NOG MAAR TWEË KEER PER JAAR OP	33
4.2.4	DE ANDERE MILIEUASPECTEN: NAAR EEN GEBIEDSGERICHTE AANPAK	36
4.3	DOELENBOOM VISIE DUURZAAM DEVENTER	39
5	VERNIEUWENDE STRATEGIEËN LEIDEN TOT RESULTAAT	40

1

INLEIDING

Het waarborgen van een goede en gezonde leefkwaliteit, nu en in de toekomst, is een belangrijke doelstelling van het Deventer gemeentebestuur. Dat doen we door zelf met maatregelen en initiatieven te komen. Maar ook door de samenwerking binnen Deventer op dit punt te stimuleren.

Gemeente als partner

Het is van groot belang dat onze activiteiten gestoeld zijn op een consistent en effectief beleid. Dit om voor iedereen duidelijk te maken wat onze doelstellingen zijn en op welke wijze alle ondernomen activiteiten bijdragen aan het bereiken van deze doelstellingen.

Daarbij betrekken we uiteraard de maatschappelijke partners, zoals het bedrijfsleven, woningbouwcorporaties, kennisinstututen, onderwijs. Maar ook nadrukkelijk de burgers. Want zonder deze partners zijn onze duurzaamheidsdoelstellingen onbereikbaar. Zo hebben we in december 2007 een klimaatop georganiseerd waar belangrijke spelers voorstellen hebben gedaan. Elk van deze doelgroepen worden naar hun aard benaderd. De wijze waarop is gebaseerd op de organisatiegraad van de partners, het beschikbare instrumentarium en middelen en de mogelijkheden van de gemeentelijke overheid. Met andere woorden: onze rol varieert van facilitator en stimulator tot regisseur en bevoegd gezag.

Vernieuwend milieubeleid

De gemeente gaat een nieuw milieubeleidsplan opstellen. Dit beleidsplan heeft betrekking op de periode 2009 – 2014. Het vormt de vernieuwing van ons huidige milieubeleidsplan. Maar het vormt ook een belangrijke pijler van de toekomstvisie op Deventer in 2030. Daarom is de tijdshorizon van met name het klimaatbeleid ook gesteld op 2030. In het concept-Wensbeeld Deventer 2030 (april 2009) als voorbereidingsdocument op de Toekomstvisie 2030 zijn belangrijke thema's uit de Visie benoemd zoals in de volgende hoofdstukken te lezen is. We bedoelen

duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen (Cradle-to-Cradle), duurzame energie-opwekking als het even kan in Deventer energiecoöperaties, duurzame mobiliteit met lightrail, fiets en elektrische auto's en samenwerking met het bedrijfsleven om Deventer en de regio duurzaam te maken.

De meest recente inzichten over klimaatverandering, de consequenties van ons menselijk handelen en de maatschappelijke zorg die naar aanleiding hiervan is ontstaan zijn voor ons een drijfveer om dit nieuwe milieubeleidsplan met elan en ambitie op te pakken.

Ons milieubeleid zal zich dan ook niet beperken tot die terreinen waar we als gemeentelijke overheid een wettelijke taak hebben zoals bodemsanering, luchtkwaliteit en geluidsbelasting. Ook op andere terreinen willen we de mogelijkheden die er zijn om bij te dragen aan de verbetering van ons (leef-)klimaat aangrijpen.

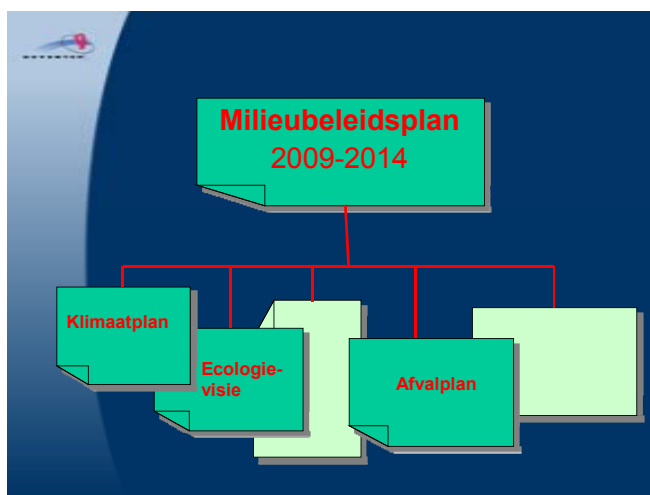
Daarbij betrekken we ook de wijze waarop de (lokale) economie is georganiseerd. Deze economie steunt in Deventer van oudsher voor een belangrijk deel op de industrie. Deze industrie is één van de beeldmerken van Deventer en zal dat ook in de toekomst zijn. De productie-economie staat aan de vooravond van een nieuwe ontwikkelingsfase waarin de duurzaamheidsprincipes op basis van de Cradle-to-Cradle-gedachte, centraal staan. In hoofdstuk 2 worden deze uitgangspunten geschetst. Eén van de kenmerken is een ecologisch intelligent productontwerp dat in welke levensfase dan ook geen of gunstige effecten op het milieu heeft. Tot op heden levert de productie maar ook het product na gebruik, afval op. Dat afval zit ons vaak in de weg en is schadelijk voor het milieu. In technisch opzicht is een CO₂-neutrale productie binnen handbereik waarmee een begin kan worden gemaakt met een Cradle-to-Cradle-economie.

Passend bij deze duurzaamheidsprincipes heeft de gemeenteraad een drietal speerpunten benoemd waar we met ons beleid extra op in zullen zetten: klimaat, ecologie en afval. Op deze terreinen zijn de opgaven verbreed en de ambities hoog. De gemeente kent op deze terreinen een relatief grote beleidsvrijheid.

Voor u ligt de Visie Duurzaam Deventer. Dit koersdocument is niet het milieubeleidsplan zelf maar behelst de belangrijkste keuzes die naar het inzicht van het college van B&W van Deventer nodig zijn om Deventer in de breedte

duurzaam te maken aan de hand van een resultaatgericht milieubeleid. Daar waar het Milieubeleidsplan zich vooral richt op de periode 2009-2014 en de daarbinnen uit te voeren projecten en maatregelen, kijken we in dit document even iets verder. We schetsen het beeld van het Duurzaam Deventer dat we uiteindelijk willen bereiken. En maken concreet welke doelstellingen we daar op de langere termijn aan willen koppelen. In dit document zullen vooral de kaders en uitgangspunten voor de drie speerpunten van beleid worden weergegeven. In een later stadium – bij het verschijnen van het conceptmilieubeleidsplan- zullen ook de andere, meer traditionele milieuonderdelen (geluid, bodem, luchtkwaliteit, etc.) worden behandeld.

Onderstaand schema laat zien dat het milieubeleidsplan in ieder geval een drietal te onderscheiden deelplannen kent. Deze worden tegelijkertijd met het milieubeleidsplan opgesteld en aangeboden.

De functie van dit koersdocument is tweeledig.

Zoals gezegd wil het allereerst duidelijk maken welke kaders en keuzes op hoofdlijnen nodig zijn om het beleid te doen slagen en voor welke koers het college van B&W van Deventer in eerste aanleg opteert.

Maar dit document is tegelijkertijd nadrukkelijk bedoeld als een aftrap voor de discussie. Het gemeentebestuur stelt zich open voor opvattingen en argumenten van anderen alvorens definitief koers wordt gekozen. Wij roepen inwoners,

belangstellenden, belanghebbenden op hun mening te geven over de door ons voorgestelde koers.

Alle reacties zullen worden betrokken bij de vertaling van deze visie naar een concept milieubeleidsplan 2009-2014, dat begin volgend jaar zal verschijnen.

Leeswijzer

Dit koersdocument is als volgt opgebouwd.

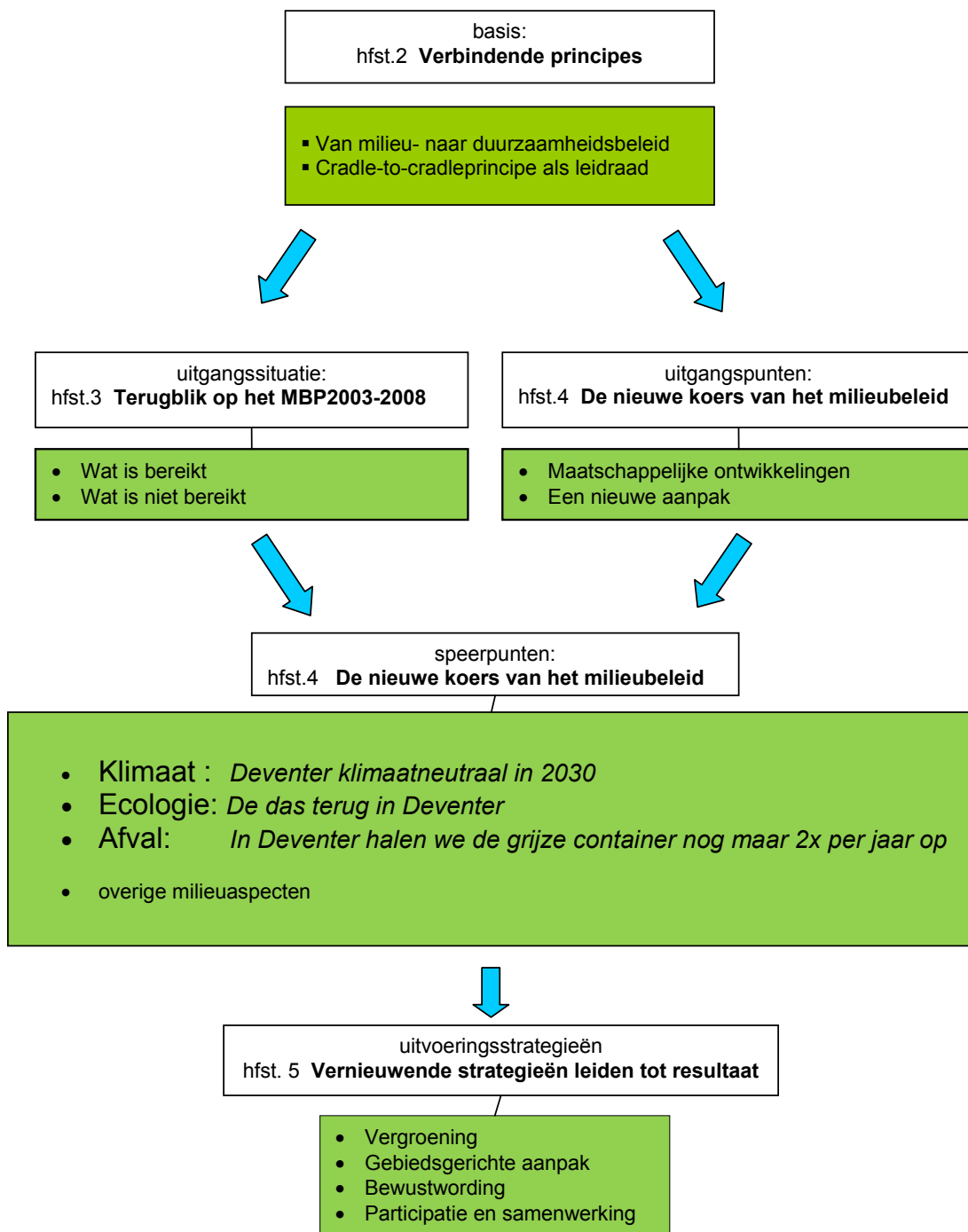
In hoofdstuk 2 gaan we in op de duurzaamheidsprincipes en de verbinding met de drie speerpunten van het toekomstige milieubeleid.

In hoofdstuk 3 schetsen we de huidige situatie ten aanzien van het milieu in Deventer. Wat waren de ambities in het vorige milieubeleidsplan, wat is hiervan wel en niet gerealiseerd, wat zijn de opgaven voor de komende jaren? Aan de hand van deze vragen zal de vertreksituatie voor het nieuwe milieubeleidsplan worden geschetst.

In hoofdstuk 4 wordt de voorgestane koers voor het nieuwe milieubeleidsplan neergezet. Na een korte schets van de maatschappelijke ontwikkelingen ter zake, wordt op hoofdlijnen de belangrijkste karakteristieken van het nieuwe beleid weergegeven. Vervolgens worden deze karakteristieken doorvertaald en concreet gemaakt voor onze speerpunten van beleid: klimaat, ecologie en afval, en worden op hoofdlijnen uitspraken gedaan over de koers voor de overige milieuthema's. Hoofdstuk 5 gaat in op de belangrijkste uitvoeringsstrategieën die we voor ogen hebben.

Hieronder een schema waarin de samenhang en de opzet van dit koersdocument is weergegeven.

Opzet Visie Duurzaam Deventer

2

VERBINDENDE PRINCIPES

De nieuwe koers van het milieubeleid wordt ingegeven door recente ontwikkelingen in de samenleving en de economie. Het energievraagstuk, de klimaatverandering en de ruimtelijke opgaven zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op de wijze waarop onze productie-economie is ingericht.

Van milieu- naar duurzaamheidsbeleid

Het milieubeleid van de afgelopen decennia richtte zich voornamelijk op het verzachten van de negatieve milieueffecten veroorzaakt door bedrijvigheid, producten en transport. Zo is er regelgeving om de uitstoot van vuile lucht te verminderen, de verwerking van (gevaarlijk) afval te organiseren, bodemverontreiniging op te ruimen, lawaai tegen te gaan, enzovoort. Ook in Deventer hebben we een productie-economie met milieueffecten op de omgeving. Onze chemische bedrijven, veevoeder- en voedingsmiddelenindustrie als voorbeeld halen hun grondstoffen elders uit de wereld en exporteren hun producten tot ver over de grenzen. Afvalstoffen blijven achter of worden naar het buitenland afgevoerd.

Het gebruik van grondstoffen en energie, het afval dat vrijkomt tijdens het productieproces en dat ontstaat als de producten zijn versleten, zijn kenmerkend voor de huidige lineaire productie-economie en leveren milieuproblemen op in de toekomst en elders op de wereld.

Deze manier van werken is niet vol te houden; het levert niet alleen natuur- en milieuproblemen op maar heeft ook een sociale en geopolitieke dimensie. Energie- en grondstoffenschaarste liggen steeds meer ten grondslag aan conflicten in de wereld. Een verschuiving van onze lineaire productie-economie naar een kringloopeconomie kan bijdragen aan vermindering van mondiale tegenstellingen. Het vergt een nieuwe manier van economisch denken en doen, een andere manier van produceren. Een eigentijdse uitwerking is het Cradle-to-Cradle-(van-wieg-tot-wieg)concept.

Het Cradle-to-cradleprincipe als leidraad

De Cradle-to-Cradlefilosofie baseert zich op het volledig hergebruik van alle grondstoffen. Ofwel 'afval = voedsel'. Na gebruik produceert het eenmaal weggegooid product voedsel voor de directe omgeving of, via complete recycling, grondstoffen voor een nieuw industrieel proces.

Het Cradle-to-cradleprincipe kent toepassingsmogelijkheden op uiteenlopende schaalniveaus, van een product tot een gebouw, een woonwijk/stad of bedrijventerrein.

In de toekomst ontwerpen en maken we alleen nog intelligente producten, gemaakt van materialen die we steeds weer kunnen teruggeven aan technische of biologische kringlopen. Kortom, in een kringloopeconomie is zowel bij de productie als bij de consumptie meer gevoel voor de waarde van de natuur en meer zorg voor goederen die de samenleving als collectieve goederen ter beschikking staan. Het inzicht rijpt dat de economie onderdeel is van de natuur en dat deze zodanig moet worden ingericht dat ze de natuurproductiviteit niet uitholt.

Gebieden worden zodanig ingericht dat zij kwaliteiten aan de omgeving toevoegen. Een nieuw gebied neemt hoe dan ook ruimte weg, maar door meervoudig en intensief ruimtegebruik en dergelijke kunnen delen van de C2C-benadering worden toegepast.

De ambitie om toe te werken naar een CO₂-neutraal Deventer sluit aan bij de Cradle-to-Cradle-uitgangspunten. Want dat betekent dat we alle benodigde energie op termijn zelf duurzaam opwekken en geen CO₂ meer uitstoten. De laatste hoeveelheden CO₂ worden geabsorbeerd door extra bomen die samen met andere beplanting ook nog eens de ecologische kwaliteit van ons landschap versterken. Ecologisch investeren betekent investeren in de biologische kringloop en vergroot de veerkracht van de natuurlijke omgeving.

Ook restafvalreductie past bij de Cradle-to-Cradlefilosofie en levert een belangrijke bijdrage aan het sluiten van de technische kringloop. Voorwaarde is natuurlijk dat het afval omgezet wordt in hoogwaardige grondstoffen. Ons afval wordt daarom in de toekomst naar een regionaal grondstoffenbedrijf gebracht.

Ook in de gebouwde omgeving zien we het Cradle-to-Cradleconcept terug. Zo geeft een C2Cgebouw zuurstof af, neemt CO₂ op, destilleert water, zuivert de lucht van stofdeeltjes, creëert microklimaten en genereert door gebruik en opslag

van zon- en aardwarmte meer energie dan het zelf nodig heeft. De eerste gebouwwontwerpen gebaseerd op dit principe worden al in Nederland en ook in Deventer uitgewerkt.

Het nieuwe stadskantoor wordt ontworpen volgens een aantal van de hiervoor geschetste C2C-uitgangspunten.

Samengevat: Cradle-to-Cradle gaat uit van drie ontwerpprincipes:

1. *Afval is voedsel*: Elimineer het ontstaan van onbruikbaar of schadelijk afval volledig; iedere stof en ieder product moeten na hun gebruiksfase zonder kwaliteitsverlies worden gerecycled, of volledig opgenomen worden in de biosfeer.
2. *Gebruik 100 % duurzame energie*: gebaseerd op direct en indirecte benutting van zonlicht (zon, wind, water, evt. biomassa). Alle andere energiebronnen (fossiele en nucleaire energie) hebben eindige voorraden en/of negatieve effecten op de kwaliteit van het milieu.
3. *Koester diversiteit*: Variatie zorgt voor kwaliteit van leven, voor maatwerk en voor flexibiliteit.

3

TERUGBLIK OP HET MILIEUBELEIDSPLAN 2003-2008

Staande op de Lebuïnustoren is bij helder weer vrijwel het hele grondgebied van de gemeente Deventer te overzien. Een groeiende stad en een vertrouwd platteland doorsneden door de IJssel, liggen aan je voeten. Licht ruisend verkeer is hoorbaar, een atmosfeer met diverse blauwtinten en groene schakeringen tot aan de horizon vormen een geruststellend beeld. Maar hoe staat het met het milieu in Deventer? Wat hebben we bereikt? Wat niet?

In de afgelopen jaren hebben we gewerkt aan ons 'Deventer huis'. De plek waar we wonen, werken en recreëren willen we op orde houden, leefbaarder en mooier maken. Daarbij hebben we ons gebaseerd op de Milieuvisie 2003-2008, waarin het denken over het milieu en de rol van de gemeente zijn verwoord. Kort samengevat zijn daarbij de volgende uitgangspunten bepalend geweest.

- Integratie van milieubeleid met andere beleidsvelden. Dit was een nadrukkelijke wens van het college. Bij gemeentelijke projecten wordt vanaf het begin de betrokken milieuthema's in beeld gebracht en meegenomen.
- Verdere professionalisering. Niet alleen mooie ambities benoemen, maar ook een vertaling naar een uitvoerbaar programma met een specifiek, meetbaar en controleerbaar rendement.

De ondertitel van de Milieuvisie is dan ook: 'Milieu op de kaart'.

In de Milieuisie 2003-2008 zijn vier speerpunten opgenomen. Zij sloten aan bij de onderwerpen die destijds bovenaan de bestuurlijke en maatschappelijke agenda stonden.

- 1 Veiligheid. Daarbij zijn vooral transport, opslag en productie van gevaarlijke stoffen onder de loep genomen.
- 2 Handhaving. Regelgeving geeft houvast bij het bevorderen van gewenst milieugedrag. Toezicht op de naleving maakt die regelgeving effectiever.
- 3 Klimaatverandering. Mondiaal zijn afspraken gemaakt over klimaatmaatregelen. Ook in Deventer is op energiegebied nog een wereld te winnen.
- 4 Flora en Fauna. De biodiversiteit wordt gekoesterd en bevorderd.

De uitvoering van het milieubeleid in de afgelopen 6 jaar is vastgelegd in een jaarlijks geactualiseerd milieuprogramma. Hieronder in kort bestek de bereikte en (nog) niet bereikte resultaten.

Wat is bereikt?

Bij plannen voor nieuwe woningbouwprojecten wordt aan de hand van een energievisie vooraf nagedacht over de meest optimale energievoorzieningen, waarbij waar mogelijk ingezet is op een hogere energieprestatie dan de minimum norm.

De gevolgen van de klimaatverandering voor de waterhuishouding laten zich nu al zien: langere perioden van extreme droogte, naast tijden met meer en heviger regen. Verdroging en wateroverlast komen steeds vaker voor. In het Waterplan Deventer en het Gemeentelijk Rioleringsplan hebben we ons voorbereid. Maatregelen zijn bijvoorbeeld het creëren van waterberging, de aanleg van natuurvriendelijke oevers, aanpassen van riooloverstorten, voorkomen dat regenwater in het riool verdwijnt door het daarvan af te koppelen en betere informatie over grondwater.

Bij het herstel van de stadsparken is nadrukkelijk rekening gehouden met de bestaande flora en fauna. Onderzocht is op welke wijze versterking van de ecologie kan worden gecombineerd met duurzaam landbouwkundig gebruik door gebiedsontwikkeling in het buitengebied tussen Frieswijk en Oostermaet. Uiteraard wordt bij elk ruimtelijk plan flora en fauna vooraf geïnventariseerd en getoetst aan de groene regelgeving.

De risico's van het transport van gevaarlijke stoffen en bij bedrijven hebben we in kaart gebracht en daar waar nodig zijn maatregelen getroffen voor een veiliger omgeving. Vervoer van gevaarlijke stoffen over het Hanzetracé is gestopt, maar die over het spoor lijkt in de toekomst nog te gaan groeien.

De milieuhandhaving is op een professioneel niveau gebracht en voldoet vrijwel aan de rijksnormering.

Wat is nog niet bereikt?

Het Deventer milieubeleid is meer dan alleen de speerpunten. Onze leef- en woonomgeving kunnen verpest worden door een vieze bodem, stank, vuile lucht en lawaai. Daarvoor hebben we in de vorige eeuw allerlei milieunormen wettelijk vastgesteld die een minimum aan milieukwaliteit moeten garanderen.

We hebben de milieukwaliteit verbeterd door een aantal bodem-, geluid-, lucht- en watersaneringen uit te voeren. Daar zijn we nog niet klaar mee. Een flink aantal van de genoemde milieusaneringen is vertraagd en wacht op uitvoering.

Natuurlijk zijn er maatregelen genomen om nieuwe knelpunten te voorkomen.

Dat is geen gemakkelijke opgave omdat er vaak tegenstrijdige belangen zijn.

Bekend voorbeeld is de groeiende (auto)mobiliteit met als gevolg meer lawaai en vieze lucht. Een beeldend overzicht van 'de Staat van het Milieu' is te vinden in de Milieuatlas, waarmee we aan burgers openheid van zaken geven over een reeks van milieuaspecten in Deventer. De Milieuatlas helpt ons ook om milieudilemma's (op gebiedsniveau) zichtbaar te maken en een uitweg te vinden.

Verder laat een plan van aanpak voor de vermindering van het restafval nog op zich wachten.

Het onderzoek naar de beste locatie voor windturbines op het bedrijventerrein Bergweide is nog niet afgerond.

De ecologievisie is nog niet opgesteld en de consequenties van het Reconstructieplan op natuur en ecologie moeten nog in beeld gebracht worden.

Op verkeersgebied zijn projecten rond stedelijke distributie en transferia, de fietsbrug over de N348 en uitbreiding van de fietsstallingen in de binnenstad nog niet uitgevoerd.

Een lokaal initiatief voor een mens- en milieuvriendelijk woningbouwproject heeft geen plek gekregen in Steenbrugge.

En ten slotte heeft de gemeentelijke organisatie het interne milieuzorgsysteem geborgd in reguliere bedrijfsprocessen, maar dat systeem is nog niet centraal softwarematig vastgelegd.

Dat bovenstaande ambities nog niet gerealiseerd zijn is overwegend toe te schrijven aan veranderende omstandigheden en vertragingen in de uitvoering als gevolg van onvoorziene ontwikkelingen. Er heeft geen tussentijdse wijziging van ons beleid aan ten grondslag gelegen. In het nieuwe Milieubeleidsplan zullen elk van deze ambities –wellicht in enigszins gewijzigde vorm- opnieuw een rol gaan spelen.

4

DE NIEUWE KOERS VAN HET MILIEUBELEID

In dit hoofdstuk worden de hoofdlijnen van onze nieuwe ambities gepresenteerd. Het nieuwe Milieubeleidsplan 2009-2014 kent drie speerpunten: klimaat, ecologie en afval. Voor elk van de drie speerpunten geven we aan wat hierin onze concrete doelstellingen zijn. We beginnen echter met een schets van relevante maatschappelijke ontwikkelingen en een beschrijving van de belangrijkste algemene kenmerken van ons nieuwe milieubeleid.

4.1 MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN EN EEN NIEUWE AANPAK

Mondiale ontwikkeling

Tijdens de planperiode 2003-2008 heeft de aandacht voor het milieu een duidelijke verandering ondergaan. De gevolgen van de klimaatverandering staan nu hoog op de maatschappelijke agenda. Het urgentiebesef is gegroeid. Overigens niet alleen vanuit zorg over klimaatverandering, maar ook als gevolg van de almaar stijgende energiekosten.

Het effect hiervan is zichtbaar in talloze initiatieven. Het energievraagstuk is verbreed naar andere facetten van onze samenleving. Hoe maken we onze economie duurzamer (maatschappelijk ondernemen, kringlooeconomie) en wat betekent natuur en biodiversiteit voor onze welvaart en welzijn. Op de achtergrond speelt mee hoe we burgers en maatschappelijke partners betrekken bij de voorliggende natuur- en milieuvraagstukken (bewustwording) en welke rol de (gemeentelijke) overheid heeft in de aanpak daarvan.

Deventer ontwikkeling

Deventer is volop in ontwikkeling. Mondiale en nationale ontwikkelingen vragen om in grote gemeentelijke projecten steeds meer rekening te houden met natuur en milieu en om kansen voor versterking daarvan te benutten. We noemen de plattelandsontwikkeling, uit- en inbreidingen voor woonlocaties, revitalisering van bedrijventerrein Bergweide en nieuwe bedrijvenlocaties zoals Bedrijvenpark A1.

Op het platteland is de landbouw van oudsher de sociale en economische drager. Maar we stimuleren ook "nieuw ondernemerschap", zoals verbrede agrarische bedrijfsvoering, toerisme en recreatie en andere nieuwe economische functies.

Op de achtergrond speelt het Reconstructieplan waarbij de diverse functies van het platteland in verschillende verhoudingen terugkomen. We versterken de streekeconomie en de ruimtelijke kwaliteit van het platteland, de leefbaarheid van de dorpen en buurtschappen en de band tussen stad en platteland. Daar liggen ook kansen om natuur- en milieuprojecten uit te voeren. De nieuwe woonlocaties De Wijtenhorst/Douweler Leide, Steenbrugge en Park Zandweerd zullen energiezuinig gebouwd worden. Daarmee hebben we een voorschot genomen op de verderop aangegeven klimaatambities.

Nieuwe aanpak milieubeleid

De maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een nieuwe aanpak van ons milieubeleid. Tot op heden stond hierin het voldoen aan de verschillende landelijke en Europese normen en richtlijnen centraal. Dit blijft uiteraard een belangrijke basis voor ons milieubeleid. Maar als we daadwerkelijk willen bijdragen aan de kwaliteit en toekomstbestendigheid van ons leefmilieu zullen we meer moeten doen. Het is onze ambitie om op het niveau van Deventer maximaal bij te dragen aan de mondiale vraagstukken.

Het milieubeleid staat niet op zichzelf maar maakt onderdeel uit onze brede bestuurlijke inspanningen om Deventer te ontwikkelen tot een vitale, duurzame en innovatieve gemeente. Het milieubeleid wordt daarmee een belangrijke pijler binnen onze nog in ontwikkeling zijnde Toekomstvisie 2030.

Dit houdt een belangrijke koerswijziging in binnen het gemeentelijk beleid. Daar waar in het verleden milieu en duurzaamheid randvoorwaardelijk waren (plannen werden getoetst op milieu- en duurzaamheidsvereisten) vormen milieu- en duurzaamheidsambities vanaf nu een belangrijk eigenstandig doel voor het gemeentelijk handelen. Ook binnen bijvoorbeeld de economische, ruimtelijke en sociale pijler. Concreet zal dit betekenen dat in de plannen voor bijvoorbeeld de A1-zone, Steenbrugge en de wijkaanpak onze ambities ten aanzien van klimaat, ecologie en afval (mede-)richtinggevend zullen zijn.

4.2 DE SPEERPUNTEN VAN HET NIEUWE MILIEUBELEID

In hoofdstuk 2 is ingegaan op de filosofie achter het nieuwe milieubeleid. Het Cradle-to-cradleprincipe vormt de basis voor een kringlooeconomie waarin energiegebruik en –productie hand in hand gaan en afvalstoffen in beginsel niet meer bestaan. Economische activiteiten gaan niet meer ten koste van de natuur, alleen al om uitputting van (natuurlijke) grondstoffen te voorkomen en herstel van ecologische schade mogelijk te maken. Ons nieuwe milieubeleid richt zich daarom op drie speerpunten te weten klimaat, ecologie en afval met bijbehorende ambities.

4.2.1 KLIMAAT: DEVENTER KLIMAATNEUTRAAL IN 2030

Waarom klimaat als speerpunt

Een belangrijke uitwerking van het Cradle-tot-Cradleprincipe zoals dat geschetst is in hoofdstuk 2, is een 100% duurzame energievoorziening. We zijn in de toekomst niet meer afhankelijk van eindige bronnen en we verminderen bovendien de bijdrage aan de klimaatverandering door CO₂-uitstoot afkomstig van fossiele energiebronnen.

Dat Deventer de effecten van ons energiegebruik op het klimaat serieus neemt, doen we ook omdat die effecten nu al gevolgen hebben voor Deventer: bijvoorbeeld om te voorkomen dat de IJssel vaker en heftiger onze binnenstad instroomt bij hoogwater, worden de uiterwaarden aangepast in het kader van Ruimte voor de Rivier.

Energiegebruik en energievoorziening moeten dus wezenlijk veranderen en duurzamer worden gemaakt. Daarbij passen geen halve maatregelen. Dat zijn we ook verplicht aan mensen elders op de wereld die niet makkelijk de gevolgen van verdergaande klimaatverandering kunnen opvangen en aan onze kinderen. Maar de stijgende energieprijzen doen ook een aanslag op het budget van mensen met een smalle beurs.

Last but not least daagt het klimaatvraagstuk ons uit om de onmiskenbaar aanwezige innovatieve kracht ook op dit front in te zetten. Met de keuze van klimaat als speerpunt van beleid, staan we niet alleen. Ook het Rijk, de VNG en de provincie Overijssel staan voor een ambitieus klimaatbeleid. Op blz. 24 t/m 26 staan de belangrijkste klimaatafspraken op een rijtje.

Ambitie

Onze ambitie is dat Deventer in 2030 klimaatneutraal is. Toegespitst op energie betekent dat heel Deventer is overgeschakeld op duurzame energiebronnen en per saldo geen CO₂ toevoegt aan de atmosfeer. Daarbij tellen we uiteraard ook het verkeer mee. Het restje CO₂-uitstoot in 2030 wordt gecompenseerd door een surplus aan duurzaam opgewekte energie in Deventer. Het opwekken van duurzame energie binnen de gemeentegrenzen eventueel in samenwerking met omliggende gemeenten, is dus cruciaal voor een klimaatneutraal Deventer. Duurzame energiebronnen zijn zon, wind, waterkracht en biomassa.

Onze ambitie is te realiseren met de volgende stappen in het achterhoofd:

- ten eerste door allereerst de vraag naar energie te beperken;
- ten tweede de benodigde energie duurzaam op te wekken;
- ten derde door inzet van zeer energie-efficiënte technieken.

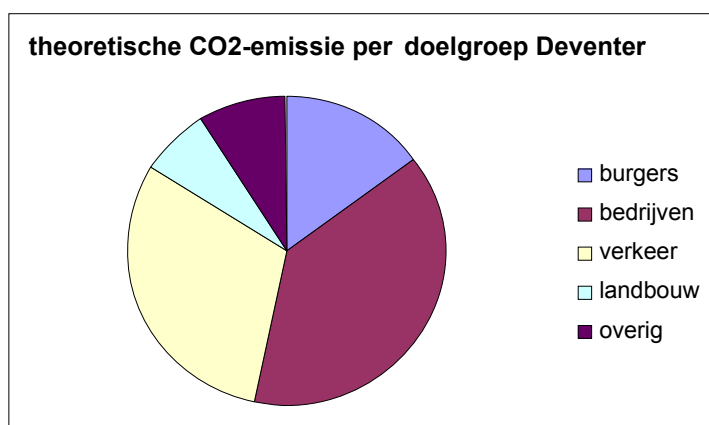
We worden zo steeds minder afhankelijk van fossiele brandstoffen.

De CO₂-uitstoot in Deventer zouden we kunnen laten absorberen door een eigen klimaatbos aan te leggen, maar die moet dan wel een oppervlakte hebben van pakweg drie keer het Deventer grondgebied! Voor zo'n groot klimaatbos is niet genoeg ruimte en verandert niks aan de oorzaken. Dat wil niet zeggen dat we in Deventer geen klimaatbos zouden kunnen aanleggen om (een klein deel van) onze CO₂-uitstoot te compenseren. Met dit klimaatplan richten wij ons echter primair op de oorzaken.

Als we op weg gaan richting een klimaatneutraal Deventer in 2030 dan liggen de volgende ambities op tafel voor de komende planperiode van zes jaar. Deze ambities zijn voor een belangrijk deel ook terug te vinden in het Klimaatakkoord tussen VNG en het Rijk van eind 2007.

Waar richten we ons op

Onze inspanningen zullen breed ingezet moeten worden. Daarbij kijken we met een schuin oog naar de maatschappelijke sectoren waar de meeste CO₂-uitstoot plaatsvindt. Een uit landelijke cijfers afgeleide verdeling in Deventer is weergegeven in onderstaand taartdiagram.

Figuur 4.1 Theoretische CO₂-emissie per doelgroep Deventer

We richten ons daarom op de gebouwde omgeving, op het verkeer en op het bedrijfsleven.

Onze energie richten we op een aantal thema's: woningbouw, gemeentelijke gebouwen, verkeer en vervoer, duurzame energie en bedrijven, want daar valt de meeste winst te behalen.

Wat gaan we doen per thema

Thema: Woningen

Op het energiegebruik in woningen is nog een hoop te besparen, vooral voor wat betreft de ruimteverwarming. Een optimale isolatie in combinatie met energiezuinige, liefst duurzame verwarmingstechnieken en slimme ventilatie, staan garant voor een gezonde en comfortabele woning die ook nog eens weinig energie vraagt. Bij de bouw van nieuwe woningen zijn die energiemaatregelen makkelijk mee te nemen tegen niet al te hoge meerkosten die ook nog eens worden terugverdiend. Bij bestaande bouw ligt het anders: daar is na-isolatie de meest praktische aanpak, maar er is meer mogelijk. Denk aan zonnepanelen en – boilers op daken.

Samenwerking met woningcorporaties, energiebedrijven en ontwikkelaars is de sleutel om de energiekwaliteit van woningen aanzienlijk te verbeteren. Innovatieve energiesystemen zijn goed voor het klimaat, het wooncomfort en de portemonnee.

Daarbij dienen we wel oog te hebben voor de wijze waarop de meerkosten van investeringen in duurzaamheid worden toegerekend aan ontwikkelingsprojecten. En we moeten oog hebben voor de investeringskosten voor kopers en ontwikkelaars, maar ook voor de ontwikkeling van de grondexploitatie van de gemeente. Ook hierbij zal nauw worden afgestemd met de corporaties.

Nieuwbouw

De energieprestatie van een nieuwe woonwijk variëren van het wettelijk niveau tot CO₂-neutraal. Dat laatste betekent dat alle benodigde energie in een wijk duurzaam geproduceerd is. Nieuwe woningbouwprojecten moeten ten minste een halve eeuw meegaan. Daarom worden deze projecten vrijwel CO₂-neutraal gebouwd als het om meer dan 200 woningen gaat. Woningbouw buiten deze projecten krijgt een 50 % verscherpt energieprestatieniveau mee.

Bestaande bouw

De energetische kwaliteit van woningen wordt sinds kort zichtbaar gemaakt met een energielabel. Veel woningen in Deventer hebben een lage energiekwaliteit. Dat zijn woningen van woningbouwcorporaties en van particuliere huizenbezitters. We maken afspraken met woningbouwcorporaties om de woningvoorraad energetisch te gaan verbeteren. De komende 20 jaar moeten toch alle huurwoningen 50 % energiezuiniger kunnen worden gemaakt. Particuliere woningeigenaren trekken we over de streep door bijvoorbeeld financiële en technische ondersteuning aan te bieden via een energieloket.

Bewonersgedrag

Door technische maatregelen in en aan woningen kunnen flinke stappen worden gezet. Het gedrag binnen huishoudens is vervolgens van grote invloed op de energierekening. Bewustwording en ondersteuning in de vorm van regelmatig terugkerende campagnes kunnen energiegedrag veranderen. We zetten fors in op vernieuwende vormen van (klimaat)communicatie.

Thema: Gemeentelijke organisatie

Natuurlijk zijn de gemeentelijke gebouwen het eerst aan de beurt om onder de energieloop te houden. Het nieuwe stadskantoor wordt op een innovatieve manier sowieso energiezuinig ook met het oog op het voorgestane Cradle-to-Cradle-principe. Op de warmtevraag van de rest van de gemeentelijke gebouwen wordt 50 % bespaard. De andere helft wordt met de nieuwste energietechnieken gedekt.

Onze energie-inkoop is nu al 100 % groen. Maar als we duurzame energie zelf kunnen opwekken, doen we dat. Bijvoorbeeld door op de gemeentelijke daken zonnepanelen en mini-windmolens te plaatsen.

Openbare verlichting is al zuiniger geworden, maar het kan nog beter. De OV-beheerder krijgt uiteindelijk als prestatie-eis om de openbare verlichting CO₂-neutraal te maken.

Als gemeentelijk bedrijf kopen we waar mogelijk duurzaam in. Dat breiden we uit totdat 100% van de ingekochte producten en diensten voldoet aan de duurzame inkoopcriteria. Een onderdeel daarvan is het energieneutraler maken van het gemeentelijk wagenpark.

Thema: Verkeer & Vervoer

Fietsers worden nog meer dan nu, voorgetrokken. In de concurrentie met de auto wordt de fiets in de stad het snelste vervoermiddel. Door het fietsen op een zeer ambitieuze wijze te faciliteren en te promoten kan een substantiële verschuiving in modaliteit worden bewerkstelligd. We zetten in op comfortverbetering door de hoofdfietsroutes te voorzien van asfalt en zoveel mogelijk non-stop uit te voeren. Maar we gaan de haalbaarheid van verdergaande maatregelen onderzoeken. We denken daarbij onder meer aan toevoeging van gratis bewaakte stallingen op belangrijke locaties binnen onze gemeente en aan een systeem van fietssnelwegen op het niveau van de regio Stedendriehoek.

Het openbaar vervoer wordt verder verbeterd en via de aanbesteding ook klimaatneutraal gemaakt.

Andere denkbare maatregelen zijn: een geavanceerd verkeersmanagementsysteem dat zorgt voor minder zoekkilometers in de stad, het faciliteren van tankstations voor schone en duurzame alternatieve brandstoffen en op termijn een voorkeursbehandeling door bijvoorbeeld gratis parkeerplaatsen in de binnenstad voor hybride en elektrische auto's aan te bieden. Daarmee wordt de lucht ook nog eens schoner.

Thema: Bedrijven

Op bedrijventerreinen willen we structurele samenwerking met bedrijven waarmee we ten minste 4 % per jaar energie besparen en/of duurzame energie opwekken. Bedrijvenpark A1 wordt een prachtvoorbeeld van het C2C-principe. Afspraken met bedrijven zullen ook nog eens 4% hogere energie-efficiency opleveren. Ook deze ambities volgen uit het Klimaatakkoord tussen Rijk en VNG. De afspraken worden doorvertaald in milieuvergunningen en algemene milieuregels. Per slot van rekening is de gemeente bevoegd gezag op grond van de Wet milieubeheer.

Thema: Duurzame energie (Deventer DE-stad)

Al eerder hebben we afgesproken dat in 2020 10 % van de energie die binnen de gemeentegrenzen wordt gebruikt, duurzaam wordt opgewekt. Landelijk heeft op dit moment nog maar 2 á 3 procent van de opgewekte energie een duurzame oorsprong. Ook op dat gebied is er nog een wereld te winnen. We hebben het dan over grootschalige en/of collectieve toepassing van zonne- en windenergie en het inzetten van biomassa. Dit is een zichtbaar begin van een energierevolutie: Deventer DE-stad. Als gevolg van ons Beleidsplan Windenergie van 2004 zoeken we geschikte locaties voor grote windturbines op het bedrijventerrein, maar we mikken ook op kleinere exemplaren en maken het eenvoudiger om die op geschikte plaatsen neer te zetten. Ook zonnepanelen op elk zongericht dakvlak dragen bij en biomassacentrales kunnen het hart vormen van elk bestaand en nieuw warmtenet.

We denken na over de oprichting een Duurzaam EnergieBedrijf dat alle groene gas, groene elektriciteit, groene warmte en restwarmte inkoop die binnen de gemeentegrenzen wordt opgewekt en deze duurzame energie levert aan Deventer afnemers. Het DE-bedrijf is een goed voorbeeld van het Cradle-to-Cradleprincipe op stadsniveau omdat het gebruik maakt van vernieuwbare energiebronnen.

Thema: Bodem

De bodem gaat in ons streven naar een efficiënter energiegebruik een steeds belangrijkere rol spelen. De toepassing van warmte/koude opslag kent een enorme groei. Dit juichen we als gemeente toe. In de komende jaren zullen we ons inspannen om de toepassing van warmte-koude-opslag ten behoeve van de verwarming en koeling van gebouwen verder te stimuleren. Tegelijkertijd vraagt deze ontwikkeling om regulering van gemeentezijde om conflictsituaties te voorkomen.

Er is dus een aantal redenen waarom we op dit terrein als gemeente met nadere voorstellen zullen komen.

Rijk en VNG: Klimaatakkoord 2007-2011

De hiervoor genoemde energieambities voor zowel bestaande als nieuwe woningen komen niet uit de lucht vallen maar vloeien voort uit het Klimaatakkoord 2007-2011 tussen het Rijk en de VNG (12 november 2007). Centraal in het akkoord staat de ambitieuze, gezamenlijke aanpak van gemeenten en het Rijk voor een schoner en duurzamer Nederland. In het akkoord zijn ambities en afspraken over maatregelen vastgelegd op het gebied van duurzame overheid, duurzame energieproductie, schone en zuinige mobiliteit, energiezuinige gebouwde omgeving, duurzame bedrijven en klimaatbestendige leefomgeving. De afspraken in het klimaatakkoord zijn gebaseerd op de zogenoemde 'Verklaring van Texel'. Hierin zijn concrete acties geformuleerd om een forse bijdrage te leveren aan de ambities van het kabinet inzake CO₂-reductie, duurzame energie, energiebesparing en inspelen op klimaatverandering. De volgende afspraken zijn in dat kader gemaakt:

- De gemeente streeft naar 75% duurzaam inkopen in 2010 en 100% in 2015 en werkt aan klimaatneutrale huisvesting en organisatie. Gemeenten en andere overheden gaan actief aan de slag met het uitwisselen van hun ervaringen met klimaatneutrale huisvesting en organisatie.
- Gemeenten en rijk streven naar vergroting van het aandeel duurzame energie naar 20% in 2020.
- Rijk en gemeenten gaan de verkrijgbaarheid vergroten van biobrandstoffen via bijvoorbeeld tankvoorzieningen en van alternatieve brandstoffen langs snelwegen en in de gemeentelijke omgeving.

- Gemeenten zullen de huidige experimenten met milieuzonering voortzetten en hun invloed bij de provincies gebruiken om innovaties in het openbaar vervoer via concessieverlening aan vervoersbedrijven te stimuleren.
- Rijk en gemeenten willen dat in 2020 de nieuwbouw klimaatneutraal is. Het energieverbruik in woningen en gebouwen moet dan met 50% zijn verlaagd. Gemeenten gaan innovatieve initiatieven in de gebouwde omgeving actief oppakken. Gemeenten streven in goed overleg met betrokken partijen naar de realisatie van een hogere energieprestatie op gebouw- en gebiedsniveau bij nieuwbouw en renovatie dan de huidige energieprestatie-eis in de nieuwbouw. Gemeenten nemen in prestatiecontracten met woningcorporaties energieprestatie op voor de bestaande woningvoorraad onder voorbehoud van nadere afspraken die het Rijk maakt met de koepel van woningcorporaties (zie hieronder).
- Gemeenten gaan bij periodieke bedrijfscontroles energiebesparing prioriteit geven en zorgen voor een voortvarende vergunningverlening voor duurzame en innovatieve energiesystemen. Mestvergisting wordt daarbij zo goed mogelijk landschappelijk ingepast. Gemeenten gaan initiatiefnemers en projectontwikkelaars ertoe aanzetten met innovatieve samenwerkingsverbanden en concepten te werken. Ze gaan beleid vaststellen en uitvoeren gericht op het stimuleren van het clusteren van de energievraag en het energieaanbod in netwerken.
- Rijk en gemeenten brengen de komende vier jaar gezamenlijk de maatregelen voor adaptatie aan extreme weersomstandigheden (zoals droogte en wateroverlast) ten gevolge van klimaatverandering in kaart.

Eén van de meest in het oog springende afspraken is die over de gebouwde omgeving. Het Klimaatakkoord wil dat de nieuwbouw van woningen in 2020 klimaatneutraal is. Deventer begint nu al aan die ambitie om te voorkomen dat tegen die tijd de woningen die nu gebouwd gaan worden alsnog klimaatneutraal gemaakt moeten worden. En terwijl dat technisch nu al kan tegen acceptabele kosten. Bovendien hebben we nog een achterstand in te halen. Een uitwerking voor de huursector is te vinden in een convenant met de woningbouwcorporaties.

Convenant woningbouwcorporaties

Volgens het Convenant Energiebesparing Corporatiesector tussen VROM, Aedes en de Woonbond van 10 oktober 2008 is het de bedoeling dat voor de bestaande bouw in de komende 10 jaar tenminste 20 procent wordt bespaard op het gasverbruik. Voor nieuwbouw is de doelstelling het energieverbruik per 1 januari 2011 te verlagen met 25 procent. Vanaf 1 januari 2015 moet dat 50 procent zijn. Aedes en Woonbond beogen om bij ingrijpende woningverbetering de woningen op het niveau van Energielabel B te brengen (of het Energielabel na woningverbetering met minimaal twee klassen te verbeteren). Het convenant biedt kaders die door woningcorporaties en huurdersorganisaties worden ingevuld. Op lokaal niveau maken partijen afspraken over de aantallen woningen die worden aangepakt en over het tijdsbestek waarin dat gebeurt.

De Deventer ambities voor deze sector zijn voor de komende 12 jaar in lijn met dit convenant: de 20 % besparing tot 2018 kan leiden tot ca. 50 % in 2030.

Provincie Overijssel

Samen met een groot aantal partners uit bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden heeft de provincie Overijssel een Energiepact gesloten. Daarin staat een gezamenlijk lange termijnperspectief voor een innovatieve en duurzame energievoorziening in Overijssel. Doel van dit pact is een substantiële reductie van schadelijke uitstoot. Voorbeelden van acties van verschillende partners in dit Energiepact zijn:

- Demonstratiepark duurzame (bio-)energie
- Warmteterugwinning in de tuinbouw met ontwikkeling van "de kas als energiebron"
- Extra impuls energiewinning uit afval
- Energiebesparing in bestaande bouw, met eigenaren als gemeenten, corporaties, bedrijven en financiers.
- Duurzame logistiek, met vooraanstaande logistieke bedrijven
- Decentrale energievoorziening in wijken
- Betrekken van burgers door energiebesparingsacties
- Verduurzaming van de verlichting van provinciale wegen.

Verder wil de provincie de mogelijkheden onderzoeken om het distributienetwerk van alternatieve brandstoffen (waaronder biogas, biodiesel, bio-ethanol) uit te breiden waarmee een doorbraak in het gebruik van deze brandstoffen wordt voorzien.

4.2.2 ECOLOGIE: DE DAS TERUG IN DEVENTER

Waarom ecologie als speerpunt

Het leven op aarde kent vele variaties. Of het nu gaat om de kleinste bacteriën of de grootste dieren, al deze levensvormen hebben relaties met elkaar. Bij ecologie gaat het om die relaties van organismen en hun omgeving. De enorme diversiteit aan levensvormen, de biodiversiteit, zorgen niet alleen voor schoon water, vruchtbare grond en een stabiel klimaat maar levert ook voedsel en grondstoffen voor huisvesting, kleding, brandstof en medicijnen. In die zin draagt biodiversiteit bij aan de kwaliteit van leven en welzijn van de mens. Deze gedachte is ook terug te vinden in de Cradle-to-Cradlefilosofie: het instandhouden en het verbeteren van de natuurlijke omgeving met al zijn variaties, vergroten het reproductievermogen, de veerkracht en de productiviteit waarvan de mens profiteert, nu en op de lange duur. Bovendien is elke levensvorm onvervangbaar en heeft intrinsieke waarde. Verder spelen ecologische waarden een steeds grotere rol in ruimtelijke ordening en stedenbouw. De maatschappelijke belangstelling voor natuur en landschap, en het recreëren daarin, neemt bovendien steeds meer toe. Al deze ontwikkelingen zijn ook op de Deventer schaal waarneembaar. Reden genoeg om ecologie één van de speerpunten van het nieuwe Milieubeleidsplan te maken en daarmee ecologie richtinggevend te laten zijn bij besluitvorming.

Bron: Natuurbalans 2008
(Planbureau voor de Leefomgeving)

Figuur 4.2 Situatie voor de biodiversiteit in geheel Nederland

Ecologie in Deventer, hoe staan we ervoor?

In Deventer zijn van oost naar west te onderscheiden de zandlandschappen (jonge ontginningen en kampen) en de rivierlandschappen (kommen en oeverwallen). Vooral op de overgang van het zandlandschap naar het rivierenlandschap liggen landgoederen en buitenplaatsen. Dwars door de dekzanden heen snijden de laagtes. Van oudsher is Deventer hydrologisch een afwisselend gebied. Naast de droge dekzanden bestaan er nattere zones met kwelwater of stagnerend regenwater. Op plekken waar kwelwater van zowel de Sallandse als de Veluwe stuwwal gezamenlijk uittreedt, zoals in de Gooiermars, bevindt zich een belangrijk kwelgebied. Aldaar komen diverse aan kwel gebonden planten- en diersoorten voor. Het oppervlaktewater volgt in grote lijnen de natuurlijke laagten. Het Overijssels Kanaal doorkruist dit patroon. De intensiteit van de oppervlaktewaterstelsels, alsmede het beheer, hebben de oorspronkelijke hydrologische condities, waaronder de seizoensfluctuaties, in belangrijke mate gewijzigd. Het zichtbare landschap is bepaald door de noeste arbeid van de mens in de afgelopen eeuwen. Het nog steeds bestaande relatief kleinschalige kampen- en essenlandschap bestaat uit akkers, houtwallen en poelen. De houtwallen kwamen eertijds in een hoge dichtheid voor met goed ontwikkelde mantel- en zoomvegetaties. De laagtes werden gebruikt als weiden en hooilanden. De meeste bossen maken deel uit van de landgoederen. De oudere eikenbossen kennen een rijke ondergroei. De ook in nationaal opzicht zeldzame bossen van bron en beek, de zogenaamde elzen-essenbossen, komen onder andere voor bij de Gooiermars, langs de Soestwetering en rond de Douwelerkolk.

De Douwelerkolk is, door de enorme biodiversiteit aldaar, één van de ecologische parels van Deventer. De momenteel vrijwel verdwenen das kwam indertijd algemeen in het kleinschalige landschap voor. In het gebied is één heiderestant aanwezig, het Wechelerveld, waar zich nog steeds diverse bijzondere soorten bevinden. Bijzondere soorten, zoals tal van planten en insecten, bevinden zich ook in het gebied De Slenk op het Landgoed Oostermaet. De IJssel met z'n uiterwaarden behoort tot de natuurgebieden waar de menselijke invloed dermate klein is, door de invloed van het water, dat veel natuurkwaliteiten aanwezig zijn. Door de Noord-Zuidligging is de IJssel een belangrijke verbinding tussen de Gelderse Poort en het grote natuurcluster IJsseldelta-Wieden-Weerribben. Dat geldt vooral voor vissen en watervogels. Ook zijn er diverse dwarsrelaties met de landgoederen en de komgebieden. De bebouwde kommen en erven in het buitengebied kenmerken zich door natuur die aan bebouwing gebonden is, zoals

speciale muurvegetaties en diverse vogelsoorten zoals de kerkuil en de gierzwaluw.

Ambities: de das en de gierzwaluw floreren

Twee belangrijke pijlers voor het welbevinden van veel Deventer burgers zijn de ruimtelijke kwaliteit van het stedelijke gebied en het groene en natuurrijke Sallandse landschap rond Deventer.

Ecologie vormt zowel in stedelijk als landelijk gebied een cruciale factor voor het realiseren van een goede ruimtelijke kwaliteit.

Ecologie is in essentie een samenhangend geheel van verschillende vormen van leven. Toch hebben wij ervoor gekozen om zowel voor het landelijk als het stedelijk gebied een paar kenmerkende soorten centraal te zetten: de das en de gierzwaluw. Deze soorten kunnen alleen floreren als de leefomstandigheden geschikt zijn.

Voor de das worden de ideale leefomstandigheden gevormd door elementen die karakteristiek zijn voor het typische Sallandse landschap. Juist dat landschap, de afwisseling van groen en openheid wordt de bewoners en bezoekers van de stad hoog gewaardeerd.

De gierzwaluw en de huismus voelen zich thuis in de bebouwde omgeving, maar hebben ook behoefte aan groen. Om het de gierzwaluw, maar ook de huismus in Deventer naar de zin te maken, moet er worden geïnvesteerd in hoogwaardig stedelijk groen. Het is duidelijk dat de bewoners van Deventer daar ook wel bij varen.

Wat gaan we doen

Het platteland

De das is een soort die van oudsher karakteristiek is voor het Sallandse landschap doch rond Deventer momenteel vrijwel ontbreekt. Ten oosten en zuiden (althans ten zuiden van de A1) van Deventer komen dassen voor die richting Deventer meestal op een dood spoor terecht komen. Door middel van gerichte maatregelen kan de das in de toekomst weer rond Deventer voorkomen. Dat dit geen utopie is moge duidelijk worden uit het feit dat een kwijnende en zeer beperkte dassenpopulatie in het drukke Gooi door gerichte maatregelen volledig opgebloeid is. Deze gerichte maatregelen komen in de praktijk vaak neer op onderhoud en aanleg van landschapselementen en dragen daardoor direct bij aan de kwaliteit

van het landschap. Het landschap heeft een op zichzelf staande intrinsieke waarde. Hiernaast fungeert het landschap als een groen decor voor de recreant en hoe mooier dat decor is, hoe meer de Deventenaar en haar bezoekers dat zullen waarderen. Hoewel de ambitie voor wat betreft het buitengebied gericht is op de terugkeer van de das zullen de thema's natuur in de stad (denk aan gierzwaluw en huismus) en extensieve recreatie op voldoende aandacht kunnen rekenen. Tevens zal er voor gewaakt worden dat veiliggestelde agrarische belangen niet ondermijnd worden. Sterker nog: de grondgebonden agrarische sector vervult een cruciale rol in het agrarisch natuurbeheer.

De stad

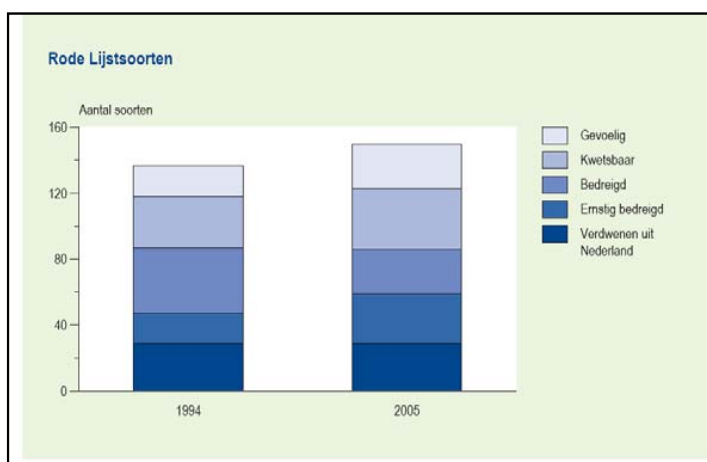
Met betrekking tot natuur in de stad zijn er diverse zaken van belang. Bij een oude stad hoort, in ecologisch opzicht, een grote populatie gierzwaluwen. Deze soort kan goed voor de stad behouden worden indien er voldoende nestelgelegenheid voorhanden is. Dat gebeurt al regelmatig bij restauraties en nieuwbouw; de ambitie is om het creëren van nieuwe nestplaatsen zoveel mogelijk standaard voor te schrijven. Uniek aan Deventer is de aanwezigheid van enkele grote parken waar ruimte is voor natuur. Daardoor komen er tot ver in de bebouwde kom eekhoorns, vleermuizen, uilen en zelfs broedende sperwers voor. Maar specifieke vegetatie in de stad verdient ook bescherming. Bijvoorbeeld, een oude vestingstad als Deventer telt talloze oude muren waarop bijzondere planten kunnen groeien. Elke zichzelf respecterende oude muur wil graag een dergelijke vegetatie hebben. Bij restauraties in het verleden is echter weinig rekening gehouden met deze plantensoorten. Vanuit ecologische ambities in de stad bieden we in de toekomst ook de muurvegetaties veel meer kans. Deze natuur-dicht-bij-huis moet zich kunnen blijven manifesteren en her en der verbeterd worden.

Drie sporen

De ambitie vraagt om een aanpak langs drie met elkaar samenhangende sporen . Daarbij moet in ogenschouw worden gehouden dat de keuze voor de locaties van de uitvoering nauw samenhangt met de meerwaarde voor de inbedding in de ecologische infrastructuur.

1. Onderhoud en aanleg van landschapselementen zoals houtwallen, rijen knotbomen, poelen, beekherstel etc.

Het ligt voor de hand dat terreinen die in eigendom zijn van de gemeente Deventer, als eerste in aanmerking komen voor dit spoor. Maar daarbuiten is participatie in de groene en blauwe diensten de aangewezen weg, waarbij het accent bij houtwallen vooral ligt op het wegwerken van achterstallig onderhoud . Een samenhangend netwerk van houtwallen en bosjes is essentieel voor de aanwezigheid van de das. De das gebruikt deze om te foerageren, zich (veilig) te verplaatsen en eventueel (bij een steilkant) om zijn burcht in te kunnen graven. Ook het actieplan Kamsalamander past daarbij. De das zal namelijk ook profiteren van de aanleg van poelen omdat dat zijn foerageermogelijkheden uitbreidt.

Bron: CBS en Netwerk Ecologische Monitoring (NEM)

Figuur 4.3 Toename bedreigde diersoorten (Rode Lijstsoorten)

2. Meekoppelen

Bij de aanleg van nieuwe wegen, bruggen, gemeentelijke gebouwen, woonwijken, bedrijventerreinen, rivierlopen etc. zullen de van te voren vastgestelde ecologische waarden gerespecteerd dan wel door de aanleg van nieuwe natuur zoveel mogelijk gecompenseerd worden. Bij wijzigingen van bestemmingsplannen zullen ecologische waarden als zodanig bestemd worden.

Zo zullen bijvoorbeeld bij de verbreding van de Siemelinksweg speciale inrichtingsmaatregelen worden getroffen voor vleermuizen. Nieuw te maken bruggen worden dusdanig ontworpen dat de Schipbeek als ecologische verbindingzone niet gefrustreerd wordt. Dassen foerageren graag langs beken en waterpartijen, zodoende zijn de doorgangen aldaar van belang.

Infrastructurele knelpunten voor de das worden in kaart gebracht en zoveel mogelijk opgelost. Daarbij valt te denken aan de A1, enkele provinciale wegen en het Overijssels Kanaal.

3. Draagvlak

Bewustwording van de Deventer burgers rond de ecologische waarden in de stad en in het buitengebied, is essentieel voor het draagvlak van onze ecologie-ambities. Onbekend maakt namelijk onbemind. Daarbij helpt het dat er meer aandacht komt voor natuur en landschap en meer mogelijkheden om de natuur "te beleven". Bijvoorbeeld publiciteit bij projecten met daadwerkelijk "leuke" dingen voor natuur en landschap. Ook de relatie met de cultuurhistorie of met heel praktische "groei en bloei"-activiteiten in de vorm van volkstuinen, verdient een plaats. In het buitengebied is veel ruimte voor extensieve dan wel rustige recreatie. Met de aanleg van landschapselementen etc. wordt ook ruimte gecreëerd voor allerlei vormen van recreatie. Vooral het recreëren op de fiets wordt daarmee gediend.

Maar ook informele buitenruimtes voor bijvoorbeeld hutten bouwen, vuurtje stoken, zwemmen en picknicken kunnen samengaan met ecologische ambities en ook nog eens het draagvlak daarvoor vergroten. Natuurlijk is een goede zonering nodig om kwetsbare ecologische hotspots te ontzien.

4.2.3 AFVAL: IN DEVENTER HALEN WE DE GRIJZE CONTAINER NOG MAAR TWEE KEER PER JAAR OP

Waarom afval als speerpunt

De crux van onze ambitie is dat we veel (rest)afval hebben dat geen afval is. Bij de productie en na gebruik houden we materiaal over dat nog steeds bruikbaar is en grondstof kan zijn voor nieuwe producten. Reststoffen worden grondstoffen. Een dergelijke aanpak sluit aan bij het Cradle-to-Cradle-principe zoals dat in hoofdstuk 2 is toegelicht. Met die gedachte willen we toewerken naar een afvalvrije kringlooeconomie. Dat vergt een forse inspanning aan het begin van de productieketen voor het bedrijfsleven. Maar het is ook een kans voor innovatie, ook in Deventer. Dat betekent dat we in eerste instantie zullen inzetten op kennisverwerving en –verspreiding in Deventer en zo mogelijk de regio. Betrokkenheid en inzet van kennisinstututen zoals Saxion Hogescholen en adviesbureaus in Deventer helpen om de productie in de richting van C2C te ontwikkelen. Bedrijven inspireren elkaar en gaan samenwerkingsverbanden aan. Deze versterking van de lokale productieketens past goed bij de C2C-filosofie.

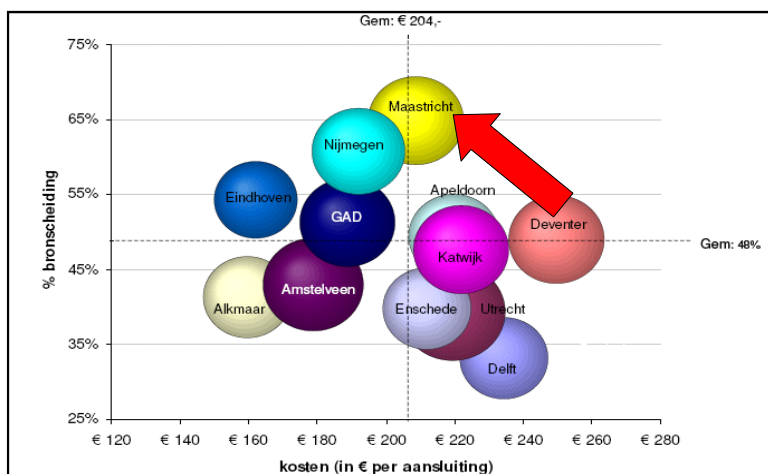
Ambitie: 150 kg restafval in 2012, 25 kg in 2030

Een afvalvrije economie kan alleen van de grond komen als we reststoffen op een goede wijze inzamelen. Voorkomen van afval en afval als nieuwe grondstof is het leidende principe. Op die manier kan een goede bijdrage worden geleverd aan de CO₂-uitstootvermindering.

Het verminderen van de hoeveelheid restafval is één van de drie parameters voor het beoordelen van de prestatie op afvalgebied. De totale prestatie wordt beoordeeld langs de assen milieu, kosten en service. Uiteraard is het van belang dat de kosten van afvalinzameling en verwerking zich kunnen meten met de markt. De burger in Deventer moet niet meer betalen dan elders voor een vergelijkbare service. En die service moet in toenemende mate zijn toegesneden op de wensen van de individuele burger. Burgers moeten in de gelegenheid worden gesteld alle materialen na gebruik weer terug te brengen in de productieketen. De inzamelstructuur wordt daarop ingericht.

De onderstaande figuur geeft inzicht in de gewenste ontwikkelingen van de afvalinzameling in Deventer. Alle gemeenten in deze figuur zijn vergelijkbaar qua grootte en kunnen daarom onderling worden vergeleken. De horizontale as geeft de kosten weer in 2006. De verticale as geeft de mate van bronscheiding weer. En

ten slotte de omvang van de bol is een indicatie voor de serviceverlening. Deventer streeft een beweging van rechtsonder naar linksboven na.

Bron: Benchmark SenterNovem 2006

Figuur 4.4 Lagere kosten en hoger scheidingsrendement

Wat gaan we doen

Als we bovenstaande overwegingen en ambities proberen te vertalen naar concrete doelstellingen komen we tot het volgende overzicht.

- Verlaging van de hoeveelheid restafval en grofvuil naar 150 kg per inwoner per jaar in 2012 en 25 kg in 2030 (zie figuur 2);
- De totale kosten voor het afvalbeheer zullen vanaf 2008 moeten dalen naar benchmark gemiddelde (zie figuur 1);
- Verhoging van de bronscheiding tot minimaal 53% (LAP) voor zover dit niet in strijd is met voornoemde doelstellingen;
- Verbetering van het gemiddelde serviceniveau door dit beter te laten aansluiten op woongebieden en doelgroepen (bv senioren, jonge gezinnen, huiseigenaren);
- Door regionale bundeling van afvalstromen beter gebruik maken van kansen op een hoger milieurendement bij de verwerking van afvalstromen en het verkorten van de (na)transportafstanden.
- Terugdringing van het percentage afval dat uiteindelijk ter verbranding wordt aangeboden tot maximaal 5% in 2012 en 0% op de langere termijn (2020).
- Bredere toepassing van het cradle to cradle-principe binnen bedrijven en organisaties

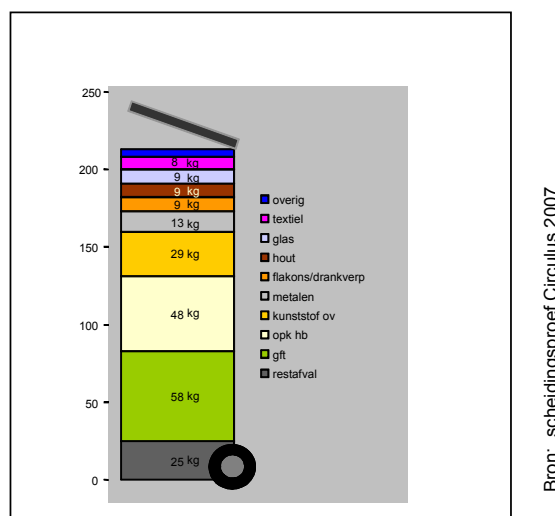
De grijze bak in Deventer anno 2008

Onderstaande figuur geeft de gemeten samenstelling van het afval in de grijze bak weer.

Wat opvalt, is dat er nog veel GFT, papier en kunststof (verpakkingen) in het restafval zitten. Deze fracties lenen zich daarom goed voor een snelle reductie van de hoeveelheid restafval.

Om deze reductie te bewerkstelligen is een uitgekende mix nodig van goede inzamelvoorzieningen, een campagne om burgers te verleiden tot het gewenste gedrag, controle op de naleving van de spelregels en wellicht het inzetten van prijsprikkels.

Zo zullen meer ondergrondse voorzieningen met toegangspas worden ingezet en zal prioriteit worden gegeven aan de preventie van GFT (met name tuinafval) door composteeracties en aan het beter scheiden van GFT uit restafval. Verder introduceren we mini-containers voor gescheiden papier-inzameling. Ook het grof huishoudelijk afval moet beter worden verwerkt.

Figuur 4.5 Inhoud restafvalcontainer Deventer in kg/inwoner per jaar

Om een vergelijking mogelijk te maken met andere klimaatmaatregelen is het interessant naast de reductiedoelstelling voor restafval en recyclingaspecten, naar de CO₂-besparing te kijken

Als oudpapier/karton, textiel, glas, kunststof en gft niet meer in de grijze bak terecht komt maar gerecycled wordt, wordt daarmee zo'n 200 kg CO₂ per inwoner per jaar vermeden ten opzichte van het verbranden. Omgerekend betekent dat voor heel Deventer hetzelfde als de CO₂-uitstoot van 100 miljoen autokilometers of 32 miljoen kWh elektriciteit (22 % van het huishoudelijk verbruik) of 100.000m³ aardgas (16 % van het huishoudelijk verbruik).

4.2.4 DE ANDERE MILIEUASPECTEN: NAAR EEN GEBIEDSGERICHTE AANPAK

Aandacht voor de andere milieuaspecten

Milieubeleid is meer dan alleen klimaat, ecologie en afval. Op tal van milieuterreinen heeft de gemeente een (vaak wettelijk vastgelegde) taak. En dat is maar goed ook. Want onze woonomgeving gaat erop vooruit als de lucht en de bodem schoon is, er niet teveel herrie is, het afvalwater op een goede manier wordt afgevoerd en er voldoende groen en water in de omgeving zijn.

We willen knelpunten op gebied van geluid en bodem met extra inspanning oplossen. In het verleden ontstane achterstanden gaan we de komende jaren wegwerken. De luchtkwaliteit wordt gaandeweg verbeterd niet alleen doordat auto's schoner worden maar ook door een soepeler doorstroming van het toenemende wegverkeer. We bevorderen fiets- en openbaarvervoergebruik. Gelukkig is de milieusituatie in de meeste stadsdelen en dorpen zodanig dat die geen afbreuk doet aan de woon- en leefkwaliteit.

In een paar gebieden in onze gemeente staat de leefkwaliteit echter onder druk omdat de totale milieubelasting daar hoger is dan elders. Tegelijkertijd realiseren we ons dat middels het uitvoeren van sectorale maatregelen alleen (saneren bodem, reduceren geluidbronnen, etc.) niet tot de gewenste milieukwaliteit in deze gebieden zullen komen. Voorbeelden van dit type gebieden zijn de stationsomgeving en de A1-zone inclusief Bathmen.

Stationsomgeving

In de stationsomgeving tussen de Hoge Hondstraat tot en met de Rivierenwijk spelen een stapeling van milieuknelpunten: weg- en railverkeer en het spoorwegemplacement samen in een compact bebouwd gebied zorgen voor lawaai en een slechte luchtkwaliteit; het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor levert een risico op voor de omgeving. Omwonenden ondervinden milieuhinder, maar genoemde knelpunten zijn ook frustrerend voor nieuwe ruimtelijke plannen.

A1-zone

De A1 is een onmisbare schakel in het rijkswegennet, waarvan Deventer ook profiteert. Het groeiende autoverkeer op de A1 produceert steeds meer lawaai en vuile lucht. De afscherpende maatregelen verzachten weliswaar de effecten maar kunnen niet voorkomen dat bewoners in Bathmen en Colmschate-zuid klagen over de aantasting van hun leefkwaliteit.

Bedrijvenpark A1 kan niet zonder meer worden aangelegd ook al vanwege de slechte luchtkwaliteit ter plaatse. De A1 verdeelt het landschap en doorsnijdt ecologische structuren. Fietsers en wandelaars die van noord naar zuid willen, vinden de A1 op hun pad. Zij worden gedwongen onaantrekkelijke omwegen maken.

Gebiedsgerichte aanpak

Genoemde gebieden hebben gemeen dat de gesignaleerde milieuknelpunten hardnekkig zijn en een integrale gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk maken. Hierbij zullen we niet alleen kijken naar de knelpunten die zich in deze gebieden voordoen. Ook de kwaliteiten en kansen van deze gebieden zullen expliciet worden gemaakt en zullen we benutten om de milieu-opgaven aan te pakken. De Stationsomgeving kent al zo'n aanpak. Deze aanpak willen we in het kader van het nieuwe milieubeleid intensiveren, waarbij we naar vernieuwende oplossingen zullen zoeken om de opgaven met betrekking tot geluid en externe veiligheid het hoofd te bieden. Zo zou door gerichte toevoeging of intensivering van bebouwing in de stationsomgeving zowel beter ingespeeld kunnen worden op de ruimtelijke potenties van het station als een reductie van de geluidbelasting voor de omgeving van het spoor kunnen worden bewerkstelligd.

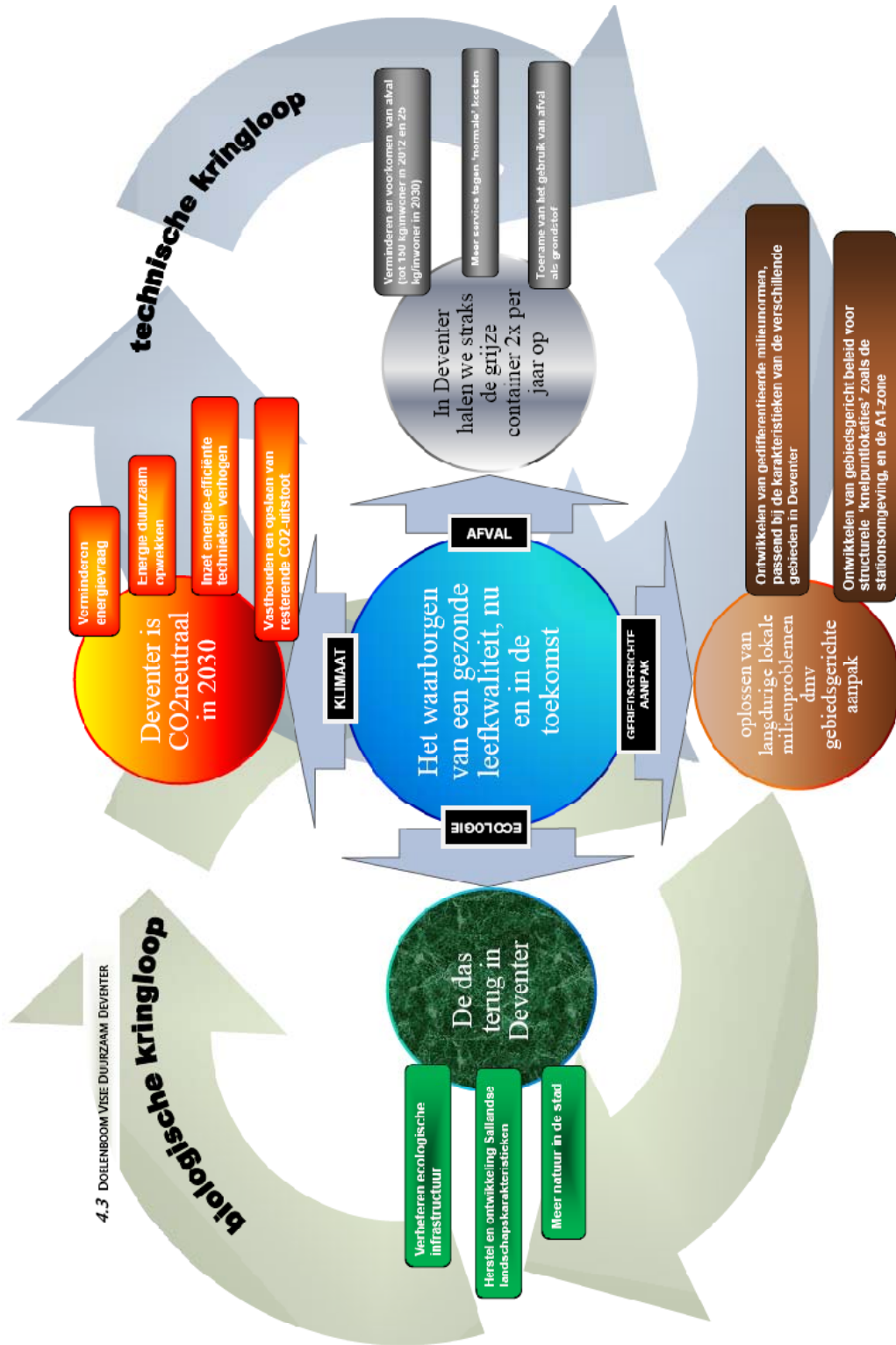
Ter hoogte van de A1-aansluiting Deventer-Oost is een integraal ruimtelijk concept 'Poort van Salland' ontwikkeld. Ook hiervoor geldt we door integraal naar dit gebied te kijken zowel knelpunten willen oplossen als kansen willen benutten. Zo leent een deel van dit gebied zich voor toevoeging van houtopstanden. Dit kan behalve landschappelijke meerwaarde ook een bijdrage leveren aan de doelstelling met betrekking tot klimaatneutraliteit (vasthouden CO₂) en het verbeteren van de luchtkwaliteit.

We vinden het echter heel wel voorstelbaar dat ook andere gebieden binnen onze gemeente gebaat zullen zijn bij een dergelijke gebiedsgerichte aanpak.

Gebiedsgerichte milieunormen

Door de sectoraal geregelde milieuwetgeving hebben we in het verleden ervoor gezorgd dat per milieu-aspect voldaan wordt aan het wettelijk minimum. Dit wettelijke kader geldt voor alle situaties. Beter is om de gewenste woon- en leefsituatie per gebied vast te stellen; de Deventer binnenstad is nu éénmaal niet te vergelijken met een rustige woonbuurt in Schalkhaar.

Uitgaande van deze gebiedsgerichte aanpak kunnen we onze inspanningen doelmatiger inzetten in gebieden waar de milieusituatie onder de maat is. Daarbij betrekken we ook de effecten op de gezondheid. De Milieuatlas wordt om die reden uitgebreid.

5

VERNIEUWENDE STRATEGIEËN LEIDEN TOT RESULTAAT

Aan het milieubeleidsplan zoals dat in het voorjaar van 2009 wordt vastgesteld zullen programma's worden gekoppeld. Deze bevatten een compleet overzicht van alle activiteiten die ter uitvoering van het Milieubeleidsplan zullen worden ondernomen. Het is in dit stadium nog te vroeg voor een concrete en uitgewerkte aanpak van de uitvoering van het milieubeleidsplan. Wel willen wij in deze visie al een eerste beeld geven van de wijze waarop wij aan ons milieubeleid uitvoering willen geven. Want we zijn er van overtuigd dat de nieuwe opgaven waarvoor we ons gesteld zien, vragen om een andere manier van uitvoering geven aan ons beleid. Deze uitvoering kan aan kracht en effectiviteit winnen als we hierin een aantal integrerende strategieën centraal stellen en aansluiting zoeken bij de belangen en wensen van onze burgers en ondernemingen. Hieronder wordt een eerste beeld geschetst van de inhoud van deze strategieën. Voor elk van deze strategieën geldt dat we hiermee meerdere speerpunten tegelijkertijd kunnen bedienen. Bij elk projectvoornemen is aangegeven welk speerpunt (klimaat, ecologie of afval) hiermee gediend is. Dit projectenoverzicht moet overigens nadrukkelijk gezien worden als een eerste voorzet. We nodigen iedereen uit hierop aan te vullen, weg te strepen of met concrete uitwerkingen te komen.

Vergroening Deventer: groen is mooi, groen is gezond, het brengt verkoeling in de zomer, en beschutting in de winter, het slaat CO₂ op, houdt water vast, en is een randvoorwaarde voor ontwikkeling van soortenrijkdom in flora en fauna. Door breed in te zetten op groen (in het buitengebied, in de openbare ruimte, op daken en terrassen) worden meerdere beleidsambities tegelijkertijd bediend. Het biedt de mogelijkheid de kwaliteiten van onze gemeente –met haar prachtige buitengebied- optimaal uit te nutten. Er gaat bovendien een krachtige imagoversterkende werking van uit.

Mogelijke projecten en activiteiten :

Sterretjes geven aan bij welk speerpunt een project/activiteit past.

	klimaat	ecologie	afval
Opwaardering ecologische kwaliteit stedelijk groen	*	*	
Meer groen in de openbare ruimte	*	*	
Groene daken	*	*	
Groene tuinen	*	*	
Stimuleren stadsfauna		*	
Toevoegen landschapselementen in het buitengebied	*	*	
Extra beschermingsstatus bestaande groene kwaliteiten		*	
Aanleggen klimaatbos	*	*	

Gebiedsgerichte aanpak: Op een aantal plekken binnen de gemeente is sprake van een cumulatie van milieuproblemen. Binnen elk van de verschillende milieuthema's afzonderlijk is het lastig gebleken deze problemen op te lossen. Door een gebiedsgerichte aanpak, waarbij integraal naar de problematiek en naar de kansen van deze locaties wordt gekeken is het mogelijk hierin betere resultaten te bereiken. De gebiedsgerichte aanpak kent twee componenten; een gebiedsgerichte differentiatie in acceptatie van milieubelasting (concreet: in het dynamische stadscentrum hanteren we andere normen dan in een rustige, dorpse woonwijk) en het gericht aanpakken van een aantal gebieden waar zich een cumulatie van knelpunten en kansen voordoet.

Mogelijke projecten en activiteiten :

Sterretjes geven aan bij welk speerpunt een project/activiteit past.

	klimaat	ecologie	afval
Stationszone	*		*
A1-zone	*	*	*
Steenbrugge	*	*	
Deventer Noord-Oost	*	*	*
Differentiatie acceptatie milieubelasting			

Bewustwording bij alle inwoners: Deventer wil haar inwoners actief betrekken bij het realiseren van haar milieuambities. Daarom zal op een vernieuwende wijze worden gecommuniceerd met alle burgers. Niet door belerend met het vingertje te wijzen, maar door aan te sluiten bij de drijfveren en belangen van de inwoners zelf.

Natuur- en milieucommunicatie (NMC) is een belangrijk middel om bij bewoners bewustwording over en betrokkenheid met natuur en milieu te vergroten en milieubewust en duurzaam handelen te bevorderen. NMC heeft als effect dat burgers hun bijdrage leveren aan natuur, milieu, leefomgeving en duurzame samenleving door de keuzes die ze maken, de invloed die ze uitoefenen en de handelingen die ze doen (bv. als consument, bewoner, werknemer, werkgever, reiziger, recreant etc.).

Uit recent onderzoek is gebleken dat NMC op jonge leeftijd bijdraagt aan meer verantwoordelijkheid voor de leefomgeving op latere leeftijd.

Om die reden hebben we de subsidieregeling 'Kleintje Klimaat' in het leven geroepen waarmee we NMC-initiatieven van burgers en maatschappelijke organisaties financieel ondersteunen.

Mogelijke projecten en activiteiten :

Sterretjes geven aan bij welk speerpunt een project/activiteit past.

	klimaat	ecologie	afval
Straatweddenschap	*	*	*
Interactieve website	*	*	*
Voorbeeldprojecten	*	*	*
Artikelen in de krant	*	*	*
DTV	*	*	*
Natuur- en milieueducatie	*	*	*
Uitdragen voorbeeldgedrag	*	*	*
Kleintje Klimaat	*	*	*

Participatie en samenwerking: We realiseren ons dat het substantieel voortgang boeken op terreinen als CO₂-uitstoot, ecologie en afvalreductie alleen bereikt kan worden als we hier met vereende krachten de schouders onder zetten. De beïnvloedingsmogelijkheid van de gemeentelijke overheid alleen is onvoldoende om de hierop gewenste resultaten te bereiken. We zetten daarom in op het vormen van een maatschappelijke coalitie waarin de kennis en uitvoeringskracht

die in Deventer aanwezig is wordt samengebracht. Hiermee kunnen we optimaal gebruik maken van de creativiteit en uitvoeringskracht binnen onze gemeente. En bevorderen we de innovatie rond energie- en klimaatvraagstukken. Onderdeel hiervan wordt de Deventer Klimaattop; een jaarlijkse bijeenkomst waarop we de ambities en resultaten van deze coalitie presenteren en bespreken.

We denken aan de oprichting van een Duurzaam EnergieBedrijf waarin burgers en bedrijven kunnen participeren.

Mogelijke projecten en activiteiten :

Sterretjes geven aan bij welk speerpunt een project/activiteit past.

	klimaat	ecologie	afval
Jaarlijkse Deventer Klimaattop	*		*
Bevorderen samenwerking tussen Deventer bedrijven en organisaties bij klimaatprojecten	*		*
Duurzaam EnergieBedrijf	*		